

Brassai Sámuel és a muzsika.

IV. közlemény.

Későbbben, mikor Lisztnek megjelent Párizsban 1859-ben francia nyelven „Les Bohémiens et de leur musique en Hongrie“ c. műve, mely írásában Liszt azt fejtí ki, hogy magyar zene egyáltalában nincsen, csak cigány muzsika van és azt nevezik a magyarok magukénak, Brassai éktelen haragra lobban és könyvben válaszol Lisztnek tudományos alapossággal, sértő, metsző gúnnyal. Egész kötetben sorolja fel érveit, bizonyítva Liszt nagy tévedését. Ekkor már nem látja Lisztben a nagy magyart, csak árulót tud benne és kíméletlenül neki ront 1860-ban Kolozsvárt megjelent röpiratában, melynek címe: „Czigány vagy magyar zene.“

A zongoraművészt azért későbbben is mindig tiszteli és becsüli Lisztben. Zongorajátékáról azt mondja: szeszélyes, sokszor kicsapongó, olykor majdnem a fülsértésig, de azután magával ragadó tüzes és mégis telve utolérhetetlen finomságokkal. Minden külön hangnak, a dallam minden hangjegyének színt ad, mellyel „egy-egy húrját pendíti meg a szívnek s a gyönyör remegésére lázítja az idegeket.“¹ Másutt meg azt írja: „Lisztet kétségkívül mindenki el fogja ismerni elsőrangú mesternek. Mi tovább megyünk, legelső mesternek ismerjük el.“² Nem merész mesterségbeli készsége szédítette el, nem dübörgését dicséri, mely annyi hallgatóját megbabonázta, hanem a sokoldalúságát, mellyel Liszt a különböző irányú és jellemű szerzők műveibe életet tudott lehelni. Ujjai alatt a táncformák táncoltak, a dalok sírtak, a víg dallam kacagott és az induló ritmusa menetelt. Beethoven művei halottak lettek volna Liszt nélkül.

Rossz véleménnyel volt Brassai Lisztről a zeneszerzőről. Szerzeményeiben úgy találja az ész és az anyag küzd egymással. Teremtő erejét nem látja, különösnek, de nagyra becsüli hangszerelési tudását. Ha maga játszotta műveit, úgy a tökéletes előadás

¹ Budapesti Hírlap, 1858. (17. sz.)

² Szépirodalmi Lapok, 1853. (18 sz. 276–279 oldal).

ezeket élvezhetővé teszi. Műveiben nem lát eredetit, inkább azt véli, hogy ami eredetinek tűnik, az „újabb bizar technikai lehetőségek alkalmazásában áll, nem zenei ötletekben.“¹ Valóban Liszt a zongoratechnikát új irányba terelte és a hangszer kiaknázásában új, addig nem ismert lehetőségekre mutatott rá.

8.

Brassainak legnagyobb és talán egyetlen tévedése volt a Wagner és programzzenével szembeni állásfoglalása. Nem érezte meg sem Wagner sem Liszt, sem Berlioz jelentőségét és azért nem bizonyult jövőbelátó zenebírálónak. Az új iránynak az ú. n. Zükünftlereknek már megindultukt' fogva legkegyetlenebb ostromzója volt.

Maga meséli el, hogy emiatt egy Wagner imádó egyszer botot emelt rá, a pesti filharmonikusoknak hangversenyén.² Wagner művei az ötvenes évek elején már megjelentek a pesti hangversenyek műsorán. Brassai eleinte csak gúnyos megjegyzésekkel szólott róluk, későbbben vezetője lett a pesti Wagnerelleneseknek. Már 1853-ban, mikor Verdi Ernáni c. dalművének egyik áriájáról ír, azt mondja: Isidor Wagner és társai (itt arra céloz, hogy Wagner nevelőapja Ludvig Geyer zsidó volt) aligha fognak ilyent (mint Verdi) kontrapunktikus tengerük mélyéből felszínre hozni.³ Máskor meg azt állítja: „Wagner megvetheti Mozartot, de Don Juan-ja még mindig örökifjú lesz, mikor Tannhauserjének Venusbergje és Lohengrimme (sic!) már másodszor váltak mithológiai emlékké.“⁴

Mikor a Tannhauser-nyitányt először játszták Pesten, (az újonnan alakult Filharmóniai Társaság 1853. XII, 8-án ezzel nyitotta meg hangversenyét és ez volt Németországtól és Ausztriától eltekintve az első előadása Európában), Brassai, id. Ábrányi. Erkel és Mosonyi együtt ültek egy kávéházban. Brassai szemrehányásokat tett legjobb barátjának Erkelnek, a pesti filharmonikusok alapítójának és karnagyának a Wagner mű eljátszásáért, és figyelmeztette, hogy a jövőben óvakodjék olyan felháborító merényletet elkövetni, mint a tannhauseri zene betanítása és bemutatása. Az

¹ Szépirodalmi Lapok, 1853. (45 sz. 710—711 oldal).

² Budapesti Hírlap, 1856. III. 1. (51 sz.).

³ Szépirodalmi Lapok, 1853. (12 sz. 180—183 oldal).

⁴ Budapesti Hírlap, 1856. Jan. 30. (25 sz.).

egész társaság együtt nem tudta akkor Brassait Wagner lángeszéről meggyőzni.¹ A Divatcsarnokban pedig C*** aláírással azt írja a Wagner nyitány bemutatójáról, hogy: bámulja, hogyan tudta a zenekar és kiváló karmestere a nehéz semmi más, mint mesterséges művet, olyan kimondhatatlan pontossággal és hűséggel eljátszani.

Brassait nagyon bántotta Wagner növekvő népszerűsége és ennek többször is kifejezést ad. Haraszi Emil: Wagner Richard és Magyarország című művében részletesen ismerteti Brassainak a Wagner ellenes munkáját.²

Azokat sem szívelte, akik Wagner zeneszerzői elveit magukévá tették. Doppler Károly operájának a Gránátos tábornak bemutatóján bírálatot ír, de a mű zenéjéről csak ennyit mond:³ „Apropos, szerkesztő úr, nem tudja-e mikor adják már egyszer a Sevillai borbélyt? Ebben a mai dobos, trombitás, posaunos és tárogatós nemkülönben hárfás és klarinétos korunkban, szintúgy jól esnék egy kis egyszerű zenécskét hallani. Ezt talán jó praescriptio lenne azon zeneszerzői nyavalya ellen, mely egy pár idilli képért eget, földet mozgat és élcet s szerelmet oly harsogással kísértet, a melyet Rossini még égi háborúra is feleslegesnek tartott volna“.

Bülovot, a zongoraművészt is megszólja szerzeményei miatt, mert Wagner útjain jár.⁴

A programzenéről a következőképen elmélkedik:⁵ A Zükünftlereknek sem beszédeiből sem írásaiból nem lehet kivenni, hogy a program van-e a zenéért, vagy a zene a programért. Azt kérdi: haladás lenne-e a képzőművészetekben, ha egy történeti jelenet képén a személyek szájába cédulákat rajzolnának és ezekre ráírnák, mit mondanak egymásnak. Rámutat, hogy maga a programzene nem Liszték és Wagnerék találmánya, már Bach is írt egy Capricciót barátjának elutazására, a magyar Lavotta

¹ Id. Ábrányi Kornél: Jellemképek a magyar zenevilágból. Budapest, 1900. és u. a. szerzőtől: Brassai bácsi, mint zenész. Budapesti Napló, 1897, (193 szám).

² A M. T. Akadémia kiadása. Budapest, 1916.

³ Szépirodalmi Lapok 1853. (14. sz. 212—215. oldal).

⁴ Bülow úr és még valami. (Canus) Szépirodalmi Lapok 1853. 45. sz. 710. oldal.

⁵ Második philharm. hangv. Budapesti Hirlap 1857 (287. szám).

Jánosnak is vannak ilyen című szerzeményei: „Nota insurrectionalis hungarica“ „Vadászat“ vagy „Égiháború“, Beethoven is megírta Schlacht von Waterloo című szimfóniáját. A klasszikus formától való szabadulás nem jelent haladást a zenében, mert a forma nem nyűg, hanem lényeges kelléke a muzsikának. Bizonyítja a forma fontosságát. Ha egyszerű falusi embernek eljátszanak egy Haydn vagy Mozart vonósnégyest, úgy azt fogja mondani, hogy vannak benne szép részek, de el lesz ragadtatva, ha egy csárdást, valcert, polkát, indulót vagy mazurkát hallhat, ezeket igazán fogja tudni élvezni, mert előtte jól ismert a formájuk. A régi mesterek formáit ismeri és élvezi őket, de Berlioz és Liszt szimfónikus költeményeiről azt mondja, hogy helyenkint szépek, mert van bennük melódia, harmónia és ritmus, melyek örök szépségükkel az emberi szívhez szólnak, de az egész műből valaminek hiányát érzi. A szimfónia, szonáta, nyitány a klasszikus kamarazenemű megnyugtatta, mint a falusi parasztot az induló, csárdás vagy keringő. Brassai a klasszikus zenemű szerkezetét, a periódusokat, frázisokat, harmóniákat követni tudta. Ezeknek élvezete tökéletes volt számára, mert a harmóniák, dallamok, érdekelték értelmét, a ritmussal pedig együtt vert a szíve. Mindezekért pedig a Zukünfterektől nem vélt mást kapni, mint programot!

1856 őszén a philharmónikusok hangversenyéről mond bírálatot és szomorúan írja,¹ hogy a jövőendő zenéje sűrű éljenzés között vonult be Pestre, nagy volt a lelkesedés, de ő nem tudott bízni a siker tartósságában. Úgy érezte, hogy a diadal és lelkesedés virág és pillangó természetűek, azt mondta: „Eljön előbb a csillapodás órája a higgadtan fontoló és jogaiba lép s a critica igazságosztó mérlege visszanyeri súlyegyenét“.

Az újabb zeneszerzők közül Chopint, Schumann, Brahmsot szerette, minden művüket meghozatta, ha nem is értett velük mindenben egyet, nagyságukban sohasem kételkedett. Örömmel üdvözölte a philharmónikusokat, mikor műsorra vették Schumann egyik szimfóniáját, mert az újabb zene megismerésére, Brassai szerint, alkalmasabb művet alig találhattak volna.

Liszt és Berlioz műveiben is elismerte a hangszerelő készség bámulatos fejlődését.

¹ Budapesti Hírlap. 1856. XII. 24. (297. sz.).

Brassai az opera lényegét az énekben, az ének lényegét pedig a melódiában látta. Ennek ellenére Verdi Rigolettójától nem volt elragadtatva, mert a szerző túl nagy súlyt helyezett a zenekarra és keveset a melódiákra. Meyerbeer Próféta-járól írott bírálatában is emellett tesz hitvallást,¹ mikor mondja: „az operában éneket s énekben szép melódiát követelek“. Szerette a Próféta c. dalművet. Becsülte Meyerbeer azon művészetét, hogy termékeny lángesze minden tárgyának változatos helyzetéhez érzelmi gazdagsághoz hozzá tud simulni zenéjével, de nem tudja megbocsájtani, hogy a melódiákban nem elég bőséges (már t. i. Brassai elképzelése szerint). Flotow Mártha c. színpadi művéről az írja a Szépirodalmi Lapokban, hogy „kedves kis operetta“.²

Az akkortájt igen divatos magyaros dalművek ellen is nagyon kikelt. Sokalta őket, mert nem voltak sem jók, sem magyarok. Ő volt az egyetlen és első, aki tiltó szavát emelte az akkori magyaros modorban írott dalművek ellen, melyekről kimondotta, hogy azok nem magyarok. Egyedül Erkel Ferencsel tett kivételt, talán műveit is szerette, de inkább hinném, a régi jó barátot kímélte meg bírálatával. Különben a magyar dalműszerzésről is rossz véleménnyel volt, mikor azt mondta: „Nincs könnyebb mesterség, mint magyar dalműszerzőnek lenni. Végy sok-sok magyar nótát, ereszd fel néhány valcerrel, rakd be készen tálalható formában (Rossini, Donizetti, Auber stb.) fűszerezd meg fuvolával, klarinéttal, oboával, hárfával és posaunnal s tálald ki. Jó, aki szereti!“³

A zenedrámát gyűlölte és azt semmiféle formában nem tudta élvezni. Halevy „Zsidó hölgyére“ azt mondja, hogy „ezen daljáték zenemodora az általunk nem kényeztetett melodramatikus nembe tartozik, de e nemben valóban kitűnő“.⁴ Dallamtartalma, gazdag melódiái miatt becsülte olyan sokra. Kedvenc művei közé tartozott Bellini Alvajárója, mert ez a dalmű elejétől végig cukor és édes-ség, de émelygösség nélkül való. Tökéletes pásztorképet látott benne.⁵

¹ Szépirodalmi Lapok 1853. (2. sz. 20–23. old.)

² Szépirodalmi Lapok 1853. (6. sz. 84–88. old. és 7. sz.)

³ Szépirodalmi Lapok 1853. (22. sz. 340–343. old.)

⁴ Szépirodalmi Lapok 1853. (44. sz. 692–695. old.)

⁵ Szépirodalmi Lapok 1853. (49. sz. 772–776. old.)

10.

Nem volt a muzsikának olyan fajtája, melyet Brassai többre becsült volna a kamarazenénél, ebből is legjobban szerette a vonósnégyest. Valaki egyszer azt mondta, hogy a vonósnégyes négy okos ember beszélgetése és Brassai ezt kellett érezze, azért szerette olyan nagyon.

„Ami Viktoria koronáján a Koh-i-noor, Krishna mellén a Kaszútubha, ami romantikusnak a szemefénye, anyának elsőszülöttje, ami Bouillon Gottfriednak Jeruzsálem, Columbusnak Amerika, Lajos császárnak az idéje napoleonienne, az a zenésznek és zenekedvelőnek a quartet. A violinqartet (vonósnégyest ért alatta) a zenészet legdrágább gyöngye, a fantázia teremtette világban a remekebb mű, azon fokon áll az ott, melyen az ember az istenteremtette világban. A symfónia igaz, hogy nagyobbyszerű, — könnyű neki — egy római birodalom, midőn a quartett csak egy kis Helvécia, de az elefántot nagysága még nem emeli az ember fölé... Az egységet a különbözésekben, mit a művek legáltalánosabb vonásának elismer minden esztétikai rendszer, semmi zene oly utólérhetetlen tökélyvel nem bírja valósítani, mint a quartett, a zene előfájának ezen legfejlettebb, legtökélyesb, legidomosb és kecsesebb virága... a hegedű virtuoz tapsorkánokat arathat hangversenyein, de megbukhat csúfosan a legegyszerűbb Haydn vagy Mozart négyesnél... Vieuxtemps s nagy hegedűs sikereinek legszebb biztosítéka volt az, hogy jó quartettjátékos volt...“ Ezeket írja Brassai a Ridley-Kohne pesti vonósnégyes egyik hangversenyének bírálatában.¹ Így csak az írhat a kamarazenéről, aki jól érti és igen szereti a muzsikát. Nagyon hálás Ridley-Kohnenek, a pesti Nemzeti Színház hangversenymesterének, kinek elnöklése alatt sorozatos kamaraestélyeket rendeztek, de ez nem gátolja meg őt abban, hogy a teljesítményükről alaposan meg ne írja a véleményét. A négyes játéka alatt igen furcsa és alkalmatlan gondolatai voltak a játék tisztaságáról, szabatoságáról, a különböző szerzők műveinek más-más modorban való játszásáról és több effélékről, írja akkori kritikájában. Mérsékli bírálatát, mert már régóta ismeri Ridley-Kohnének játékát minden előnyével és tudja, mit várhat virtuozitásától és mit nem játékának modorától.

¹ Budapesti Hirlap 1856. XII. 30. (300. sz.)

A legnagyobbfokú lelkiismeretességet kívánta meg a vonós- négyes játékosoktól. Haydn, Mozart könnyű vonósnégyeseiben a legkisebb hibát sem tudta megbocsátani. Ilyenkor azt mondta, hogy a négyes magát kelleténél többre, a hallga'óságot és szerzőket pedig ugyanannyival kevesebbre becsülte. A könnyű művek előadása éppen olyan gondot kíván, mint a nehezeké. Az előadó- művésznek semmi sem lehet könnyű, mert ami erején felül van, ahhoz nem szabad nyúlnia, ami pedig ahhoz mért, azt hibátlanul kell, hogy megtanulja. A könnyű vagy nehéz, csak kezdőhöz, de nem mesterhez illő megkülömböztetés, mert ha Haydn vagy Mozart egész vagy fél hangjegyet írt, nem azért tette, hogy könnyebb dolga legyen az előadónak, hanem érzelmárnyalatokat gondolt bele, melyeket az előadóknak ki kell tanulmányozni, vagy találni és úgy visszaadni.¹

Azzal sem volt megelégedve, ha egy vonósnégyest csak tisztán és szabatosan játszottak, erre azt mondta, hogy a társaság feladatának ilyen módon első részét oldotta meg. Ezután következik a művészi előadás, a mű egész lelkének kifejezése a benne rejlő rengeteg szépségnek, bájnak, árnyalatoknak feltüntetése. Ilyeneket kívánt még akkor is, mikor a Ridley Kohne négyes hibátlan szabatossággal és tisztasággal játszta Beethoven nehéz és elvont Cis-moll kvártettjét.

Akik hallották őt házi kamarazenéléseken beszélni, azt mondták élvezet volt őt hallgatni, amint művekről és szerzőikről nyilatkozott.

Kedvenc művei voltak a kis Beethovenek (Op. 18.) és a Beethoven „trilógia“, ahogyan a három Rasoumowszkyknak ajánlott nagy kvartettet nevezte. A Haydn (D-dur vonósnégyes) és Mozart kamaraművek mellett Mendelssohn op. 87, op. 44/2 és op. 18. Mozart Klarinét-ötösét, Schumann: op. 41/1 vonósnégyesét és zongoraötösét, Schubert: Der Tod und das Mädchen négyesét, a Forellenkvintet, Volkmann op. 35. vonósnégyesét, és a Brahms kamarazeneműveket szerette különösen hallgatni. Az írományai között talált számlákból láttam, milyen kamarazene-műveket rendelt meg könyvesboltja útján, ezek között a következők szerepelnek: Haydn, Mozart, Beethoven összes vonósnégyesei és vonósötösei, Mendelssohn, Schumann, Schubert, Brahms minden jelentősebb

¹ Budapesti Hírlap 1856. XII. 30. (300. sz.)

kamarazene műve. A ma már alig játszott vonósnégyesek közül a Cherubini C-dur négyesére azt mondja, hogy szabatosan előadva egyike a legbeszédesebbeknek, Onslow kvartettjeit szerette és a B-dur kvartettjéről azt vélte, hogy méltatlanságot követnek el a szerzővel szemben, ha a kamarazenéjét műkedvelők olyan ritkán vagy egyáltalában nem veszik elő. Mendelssohn és Schumann kamarazeneműveiről azt tartotta, hogy erős hangszerelésük és hézagatlan eszmeláncolatukkal, teljességükkel tündökölnek.¹ Utolsó éveiben nagy élvezettel hallgatta az akkoriban feltűnt orosz szerzők műveit.

Haragudott, ha a vonósnégyes játékosok előadás előtt sokáig hangoltak. Egyik alkalommal erről így szól: „Milyen bölcsen rendelte a természet, hogy a fülemilék nem stimmelnek, mert ez esetben feleannyi költő vagy szerelmes sem menne a ligetbe andalogni“.²

A pesti vonósnégyes társaságok közül legtöbbször becsülte a Huber Károly és József, Schlechta—Pfeiffer kvartett játékát.³

11.

Az előadóktól hibátlan mesterségbeli készségen kívül komoly elmélyedést kívánt és kegyetlen gúnyal mutatott rá hibáikra. Liszt mellett legjobban szerette a zongoristák közül az akkoriban feltűnt Dreyschockot. Hangversenye után azt írja:⁴ „egy falka zongorapengetőnek és zongorakapálónak halálát (ez az elhallgatás) bámulatos hidegvérrel elnéznők“. Bántotta, hogy rossz zongorán kellett játszania és felkiáltott: Oh Erard! miért lakol oly messze?

Lakatos István.

(Folytatjuk.)

¹ Dr. Vajda Emi : Brassai Sámuel, a kamarazene kedvelője. Kolozsvár c. lap 1890. júl. 19. sz.

² Szépirodalmi Lapok 1853. (16 sz.)

³ Budapesti Hírlap 1857. (80. sz.)

⁴ Szépirodalmi Lapok 1853. 31. sz. 482. old.)

IRODALOM.

MIKÓ IMRE: HUSZONKÉT ÉV. 1918—40. Bpest, 1941. 326 l. Sokan úgy gondolkoznak, hogy elég volt a 22 évig tartó román imperiumot átélni és nem kívánják azt olvasmányokkal felújítani, pedig nincs igazuk, mert az egyén csak töredékeket ismer a kisebbségi életből, az egészről tiszta képet csak az írók egészséges történelmi szemlélete adhat. Dr. Mikó Imréné az érdem, hogy az erdélyi kisebbségi politika történetét összefoglalva legelőször élénk tárta. Igyekezett a legszigorúbb tárgyilagosságot megőrizni s értékmérőül azt tekinti, hogy „mennyiben erősítette egyik vagy másik irányzat a magyarság ellenálló erejét kifelé és mennyiben tette a politikai front mögött teljesebbé az erdélyi magyar életet.“ (6 l.)

Az értékes munka első fejezete a politikai passzivitás körét tárgyalja 1918—22-ig. Ez idő alatt a meglepett magyarság álmódosásán kívül a székely- és kalotaszegi köztársaság megalapítása vetődött fel. A trianoni szerződés aláírása után a magyarság szakított a passzivitással s 1921-ben Kolozsváron megalakult a Magyar Szövetség, de nem tudta az egységet megteremteni. A román kormány által üldözött Magyar Szövetség megszüntetése után 1922 végén megalakult a Magyar Párt s vezető egyéniségei nagyrészt a régi magyar politikai élet harcosai lettek. Ezért a román kormányok a Magyar Pártot nem tartották a nép igazi képviselőinek, hanem feudális csoportosulásnak. A magyarság között is voltak félrefaragók, kik a népi eszmék cégére alatt a román pártokkal keresték a kapcsolatot.

A megindult parlamenti harcokban csak két cselekvőképes magyar tagja volt a képviselőháznak. A liberálisokkal barátkozó Bernády György és a Maniu pártjával szinpatizáló Sándor József. Utóbbi beszédében az alkotmányozó országgyűlést törvénytelennek jelentette ki s az alkotmányozó törvényjavaslatot visszautasította. Az új alkotmányt megszavazták, mely a magyarságot kisémmizte.

Jósika Samu elnök elhunytá után 1923-ban *Ugron István* lett a Magyar Párt helyettes elnöke. A liberálisok megsemmisítéssel fenyegető politikája arra ösztönözte a Magyar Pártot, hogy keressen szövetségeseket. Felhasználták az egyetlen kínálkozó lehetőséget s 1923 október 23-án megkötötték titokban az Averescu-féle néppárttal a „csucsai paktum“-ot.

A vagyonekhozó agrárreform után következett a „lélek-rablás“ az Angelescu-féle iskolai rendeletekkel. Hiába tiltakoztak az egyházak, hiába lépett közbe a protestáns világszövetség kiküldötte, Angelescu kérlelhetetlenül adta ki a rendeleteket a magyar iskolák megsemmisítésére. A románosításért lé-